

Doelgericht vanuit het kind

**Vertrek eens zonder thema
= doelgericht werken vanuit het kind**

Het is eind augustus, nog één keer slapen en het schooljaar gaat van start. Ik heb de laatste weken van de grote vakantie, samen met mijn collega's, bewust werk gemaakt van een rijk basismilieu. Bij elke hoek stelden we ons enkele vragen: welk spel wil ik uitlokken? Welke ontwikkeling heb ik met deze hoek voor ogen? Welke hoeken voorzie ik in mijn klas en voor welke hoeken kunnen mijn kleuters bij mijn collega's terecht? Is mijn aanbod overzichtelijk? Kunnen kleuters zelfstandig aan de slag? ... (zie ook het artikel 'Starterskit voor een rijk basismilieu'). Vanaf morgen kunnen mijn kleuters onmiddellijk in alle hoeken op ontdekking gaan. Ik voorzie de komende weken geen thema, maar ga ruimschoots de tijd nemen om mijn kleuters in alle hoeken zelfstandig te leren werken, zodat ik ruimte heb om ieder kind goed te leren kennen en tijd kan maken om met ieder van hen een relatie op te bouwen. Dagelijkse observatie en reflectie, ook samen met de kinderen, moet mij helpen om mijn planning voor de volgende dag te maken. Ik heb me voorgenomen dat ik pas met een eigen thema wil starten als mijn kleuters toe zijn aan verrijking. Uiteraard ga ik wel inspelen op hun interesses en kunnen er zeker al projectjes ontstaan.

Voilà, zo simpel is het! Of niet?

Het lijkt heel simpel, maar in de praktijk blijft het voor veel leerkrachten toch een hele uitdaging om 'zonder thema' te werken. De meest kleuterleerkrachten hebben in hun opleiding, tijdens hun stages en vervolgens in hun school geleerd dat je 'doelgericht' moet werken **vanuit het aanbod van activiteiten**. Het is hun 'houvast'.

Je vertrekt bijvoorbeeld vanuit het thema 'huisdieren', je stelt een aantal dominante doelen voorop en je gaat vervolgens op zoek naar een rode draad, hoekverrijking en allerlei activiteiten die aansluiten bij het thema. Zo kun je in de bouwhoek opdrachtkaarten voorzien voor het bouwen van een hondenhok, in de knutselhoek een kattenballetje laten maken, in de boekenhoek allerlei informatieboeken en prentenboeken rond huisdieren plaatsen; je voorziet een konijntje waar we samen voor moeten zorgen, er komt ook een puppy op bezoek, enz. ...

Op die manier creëer je als leerkracht een rijke leeromgeving voor je kleuters. Op het eerste gezicht is hier niets mis mee, integendeel, kleuters krijgen heel wat nieuwe kansen, hun kennis van de wereld verruimt en je voorziet een aanbod dat aansluit bij alle domeinen (muzisch, motorisch, zintuiglijk, wetenschappelijk, talig, ...), waardoor ze heel wat ontwikkelingskansen krijgen. De meeste leerkrachten vragen ook inspraak van de kleuters bij het uitwerken van hun thema en sturen bij als blijkt dat het aanbod niet aanslaat.

Maar wat als dat **jouw enige doelgerichte uitgangspunt** is? Wat als kleuters het hele jaar door afhankelijk zijn van jouw gekozen thema en bijbehorend aanbod? Zijn we dan niet te veel vanuit een extrinsieke motivatie aan het werken? Geven we onze kleuters dan geen aangeleerde hulpeloosheid mee? Ontbreekt hier dan de ondernemingszin, en aldus de creativiteit en zelfsturing niet? Zijn we op die manier dan wel kwalitatief goed onderwijs

~ KIKK, IK HEB DIE DOOS ... ~

aan het bieden met het oog op de toekomst waarin onze kleuters hun weg moeten vinden? Zijn we dan wel voldoende op maat van elk kind aan het werken? Sluit dit genoeg aan bij hun noden en interesses, zodat er ook hoge betrokkenheid is? **Is doelgericht werken vanuit het aanbod dan wel genoeg?**

Doelgericht vanuit het kind

Laten we beginnen bij het begin! Bij onze taak als leerkracht, als team, als school. Zodra een peuter de schoolpoort binnenstapt, start onze opdracht: hoe kunnen we er samen voor zorgen dat die peuter in beweging blijft? Dat hij/zij goed in zijn vel zit en

‘goesting’ heeft om te spelen, te ontdekken, uitdagingen aan te gaan, te leren? Voor heel wat kleuters is het aanbieden van een rijke leeromgeving en het geven van voldoende autonomie al ruimschoots voldoende om te vinden wat ze nodig hebben in hun verdere ontwikkeling. Voor sommige kleuters – denk maar aan een kleuter met ontwikkelingsvoorsprong – ben je als leerkracht verplicht om samen met het kind op zoek te gaan naar meer uitdaging. En dan heb je nog de kleuters die jou extra nodig hebben om net dat ‘stapje verder’ in hun ontwikkeling te kunnen zetten.

Om zo goed mogelijk te kunnen inspelen op de grote diversiteit in elke kleuterklas is het jouw taak als leerkracht om elk kind goed **‘te leren kennen’**. Dat doe je door met hem/haar in relatie te gaan, door bewust tijd te maken voor observatie en meespeelmomenten, maar ook door een gesprek met zowel de kleuter als de mensen die voor hem/haar zorgen. We vormen ons van elk kind een eerlijk beeld, niet vanuit bepaalde verwachtingen, maar wel vanuit wie hij of zij is op dat moment. Hoe verloopt de ontwikkeling? Hoe is het met welbevinden en betrokkenheid? Vanuit dat beeld kunnen we vervolgens onze **doelen/aandachtspunten** voor de komende periode opstellen.

Het is aldus voornamelijk vanuit onze kleuters dat we onze aanpak gaan (bij)sturen. Maar laat het nu net dat zijn wat het allemaal **‘niet zo simpel’** maakt. Het **houvast** van het doelgericht thema’s uitwerken, heeft als gevolg dat heel wat leerkrachten wekelijks een agenda maken, vertrekkend vanuit doelen of vaak ook gewoon vanuit het thema en aansluitende activiteiten. Die agenda, of gewoon **het programma**, geeft het nodige houvast dat veel leerkrachten nodig hebben om in orde te zijn, om alles onder controle te hebben. Het tijd maken om hun kleuters ‘echt’ te leren kennen, is hierdoor niet altijd even simpel. Het met andere woorden combineren van het begeleiden van activiteiten en het observeren van kleuters in hun spel, is niet evident. Wil je van elk kind in je klas kunnen benoemen wat zijn of haar ‘passie’ is, hoe het omgaat met anderen, op welke manier het problemen aanpakt, hoe het communiceert, ... dan moet je daarvoor ‘tijd maken’. Laat dat nu juist een van de doelen van ‘werken zonder thema’ zijn: **TIJD MAKEN!**

Doelgericht vanuit het basismilieu

We moeten aldus het houvast van een doelgericht aanbod van activiteiten verschuiven naar een ander doelgericht houvast: **het basismilieu**. Dit houvast start in augustus. Op het moment dat je als leerkracht je klas inricht en je in elke hoek stilstaat bij **'de ontwikkeling die jij wilt uitlokken'**. Een thema met aanbod van activiteiten wordt dan geen vertrekpunt, maar wel een verrijking van je basisaanbod. **A + B = C**, of we starten met een doelgericht basismilieu (A) en gaan in de loop van het schooljaar vanuit onze kleuters of vanuit een doelgericht thema (B) onze **rijke leeromgeving** verder verrijken. Het principe is en blijft: **'KLEUTERS KIEZEN VOOR EEN HOEK'**, en niet alleen voor een activiteit in een hoek.

Voor de concrete vormgeving van dit basismilieu verwijs ik graag door naar de artikels verder in dit themanummer: 'Starterskit voor een rijk basismilieu' + de doekatern 'Een basismilieu in opbouw'.

En vervolgens inzetten op 'zelfstandigheid' en tijd maken

Onderstaande Newtonpendel of slinger van Newton gebruik ik graag als beeld om te illustreren welke stappen we allemaal moeten nemen om

Een **keuzebord of kiesbord** is hierbij een heel krachtig hulpmiddel. Door aan de kinderen een visueel overzicht te bieden van alle hoeken (ook de onzichtbare), geef je hen, maar ook jezelf, structuur en duidelijkheid. We raden wel aan om niet te veel beperkingen van het aantal kleuters per hoek toe te voegen. Geef kleuters eerst vrij de kans om hun keuze te maken, ontdek waar hun voorkeur naar uitgaat, observeer hoe ze omgaan met (te) veel kleuters in een hoek en neem eventueel samen met hen de beslissing om een hoek in aantal te beperken. Blijf als leerkracht ook het keuzeproces van je kleuters observeren. Het is ontzettend leerrijk om te zien hoe sommige kinderen al op voorhand een keuze hebben gemaakt, maar ook wie geen keuze kan maken of op de keuze van zijn vriend(in) wacht, om dan dezelfde keuze te kunnen maken.

finaal onze aanpak af te stemmen op maat van elk kind. Als we elk kind in beweging willen brengen, dan mogen we de **eerste stap (in augustus)** niet overslaan, namelijk het creëren van een basismilieu. Vervolgens gaan we vanaf de eerste schooldag **de tweede stap** nemen: 'inzetten op zelfstandigheid'. We gaan al onze kleuters de tijd geven om het rijke basismilieu te leren kennen, te ontdekken. We leren hen als het ware volledig **autonoom** functioneren in de klasomgeving, maar eventueel ook bij uitbreiding de hoeken in de gang, bij de collega's, op de speelplaats, enz. ... Uiteraard binnen de nodige grenzen en afspraken!

Het is net hier dat 'werken zonder thema' heel krachtig is. Als leerkracht heb je bewust een rijk en doelgericht basismilieu gecreëerd, waardoor je nu

... IN DE KAST GEVONDEN! ...

kunt **loslaten**. Je klasomgeving biedt nu immers heel veel ontwikkelingskansen die jouw kleuters nodig hebben om te groeien. Jij krijgt nu **de tijd** om hen goed te leren kennen, om in relatie te gaan en om in te spelen op de noden van elk kind. Blijf 'zonder thema' werken zolang kleuters onvoldoende zelfstandig kunnen zijn. Dat betekent ook dat je **je eigen aanpak** voortdurend ter discussie stelt. "Hoe kan ik het morgen anders aanpakken zodat jullie/kleuters me niet meer nodig hebben?" is de vraag die je aan jezelf en aan je kleuters moet stellen. En zoals ik het al in mijn voorwoord omschreef: blijf zonder thema werken tot je een menuke kunt doen!

Ik werk meestal zonder thema als er nieuwe instappertjes zijn. Als ik op andere momenten themaloos werk, dan schrijf ik in mijn agenda vooraf wat dingen op die ik wil doen: focussen op een bepaalde hoek, extra observatie van enkele kinderen, meespelen in een hoek, ...
Juf Sofie

Een project of een thema als verrijking

Zoals ik ook al in het artikel 'Echt tijd maken voor je kleuters' (Kleuters&ik, jg. 31-2) benadrukte, is het niet de bedoeling dat je het hele schooljaar door zonder thema werkt, net zoals we ook niet meer het hele jaar door **met een thema** gaan werken. Leerkrachten die nu regelmatig na een vakantie of tussen twee leerkrachtgestuurde thema's door themaloos werken, ontdekken dat, als je kleuters ruimte geeft, er al heel snel één of meerdere projecten ontstaan. Bij **een project** maak je als leerkracht niet op voorhand een uitgewerkt programma, heb je ook niet alles strak in de hand, maar ga je volledig samen met de kleuters een bepaalde interesse verdiepen. In het volgende themanummer 'Wonderen laten ontstaan' gaan we hier dieper op in.

Waarom nog twijfelen?

De afgelopen jaren heeft 'werken zonder thema' in heel veel kleuterklassen een vaste plek gekregen. Sommige leerkrachten kiezen er zelfs voor om geen zelfgekozen thema's meer uit te werken en vinden hun weg in het themaloos en projectmatig werken. Anderen houden zich nog aan de 'vaste thema's', zoals de traditionele feesten (Moeder- en Vaderdag, carnaval, Sinterklaas, ...), en ook aan de meer seizoensgebonden thema's (herfst, winter, lente, vakantie, ...), en plannen af en toe gedurende het jaar

eens 'een weekje zonder thema'. Het schooljaar **starten** zonder thema zie ik nu in de meeste scholen als een vaste waarde.

We zien ook bij de verschillende onderwijsnetten de beweging om 'werken zonder thema' mee op te nemen in hun visie. In het artikel van onderwijsinspecteur Jan Devos (p.12-14) kun je lezen dat het doelgericht werken vanuit het kind een waardevolle insteek is. Maar het zijn vooral de dagelijkse reacties van kleuterleerkrachten die het geloof in de 'kracht van werken zonder thema' versterken. Vertrek eens zonder thema is een manier om:

- als leerkracht meer tijd te krijgen om je kleuters 'echt' te leren kennen
- meer mee te spelen met kleuters en 'hun spel' op een hoger niveau te tillen
- kleuters meer ruimte te geven om hun eigen plannen uit te werken en iets te laten ontstaan
- doelgerichter te werken vanuit het kind

Niet meer twijfelen, gewoon doen!

Els Menu – Onderwijskundige CEGO

Meer info: (zie ook boekenrubriek)

Vertrek eens zonder thema – Els Menu (2014)

Aanpakfactor 1: een rijke leeromgeving – Els Menu (2016)

Leerkrachten moeten opnieuw kunnen genieten van het zien openbloeien van kinderen en van de vele manieren waarop ze ons kunnen verrassen. Het kleuteronderwijs is en blijft de bron. Daar leren we hoe ontwikkeling zich voltrekt en welke leeromgeving daarvoor nodig is: welbevinden en betrokkenheid als richtsnoer, een rijke uitdagende omgeving, kwaliteitsvolle interacties en relaties, en niet te vergeten, ruimte voor kleuterinitiatief. Alleen zo kunnen we de ontwikkelingsdoelen ECHT realiseren.
Prof. F. Laevers (2018)

... EN ANDERE NIET! ~

Een **stage** zonder thema

‘Vertrek eens zonder thema’ door de ogen van de student

Moe maar voldaan kijk ik terug op mijn stageperiode. Met hart en ziel heb ik me volledig gegeven in het thema dinosaurussen. De betrokkenheid was hoog, de rode draad was vanaf dag één aanwezig, de activiteiten waren vernieuwend, alle hoeken kregen in verschillende ontwikkelingsdoe-
meinen een thema-aangepaste verrijking en elk hoekje, tot zelfs de gang, was overladen met door de kleuters gemaakte sfeerelementen.

Maar toch werd een van mijn vooropgestelde persoonlijke doelen niet behaald: **‘tijd maken voor elke kleuter’**.

Ik was zo bezig met het begeleiden van al mijn aangeboden activiteiten, dat de focus vooral lag op de vooropgestelde doelen en minder op dat persoonlijke contact. Daarnaast begon ik me ook kritisch de vraag te stellen: komen de kleuters wel tot fundamenteel leren? Woorden die in mij opkwamen, waren: zelfredzaamheid, zelfvertrouwen, rust, mogelijkheid tot creativiteit, probleemoplossend denken, en een connectie met de leerkracht. Allemaal elementen die ik nu veel te weinig zag aan bod komen in mijn thema-aanbod.

Ik probeerde het zonder thema

Het was op een nascholing rond ‘Differentiëren in de kleuterklas’, dat ik het boek ‘Vertrek eens zonder thema’ ontdekte. Dit boek vulde de gaten die ik miste tijdens mijn opleiding en stages. Ik besloot de nascholing (een absolute aanrader) ‘Vertrek eens zonder thema’ van het CEGO te volgen. Daar kreeg ik concrete tips om aan de slag te gaan. Het thematisch werken wordt kritisch onder de loep genomen, maar je wordt vooral warm gemaakt om het themaloos werken zelf eens uit te proberen. Tijdens

mijn eindstage in een derde kleuterklas kreeg ik de kans om twee keer één week 'themaloos' te werken.

Maar hoe begin je daar nu aan? De start van themaloos werken begint eigenlijk al enkele weken eerder. Je vertrekt vanuit het aanwezige materiaal en de hoeken in de klas. Je gaat elke hoek kritisch bekijken. Eerst plan je een aantal betrokkenheids-observatiemomenten in. Ik ging aan de slag met het scannen van betrokkenheid in de verschillende hoeken en stelde me hierbij een aantal vragen: kun je in al die hoeken nog spreken van een rijke leeromgeving? Is er mogelijkheid om tot complex spel te komen? Wordt er (onderling) taal uitgelokt? Is het mogelijk dat kleuters zelf materiaal toevoegen? Zet de hoek aan tot experimenteren? Is er een over- of onderaanbod van materiaal? Zijn er levensechte materialen aanwezig? Met andere woorden, is er in deze hoek nog voldoende kans tot ontwikkeling? Vanuit het antwoord op die vragen en de betrokkenheidsscores besloot ik om me tijdens de themaloze week op de zwakkere hoeken te focussen. Zo kwam ik op het idee om verrijkingskoffertjes toe te voegen in de huishoek: een dokterskoffer, een koffer met hoofddeksels, de Marokkaanse koffer met een theekan, kopjes en een tajine, de karaokekoffer enzovoort ... Zo kunnen de kleuters zelf bepalen waar op dat moment hun interesse ligt en welk spel ze willen spelen.

Mijn stageplanning

Een themaloze week is niet werken zonder planning. Integendeel, het is zelfs een belangrijke stap om doelgericht vanuit het kind te gaan werken.

Eerst zette ik alle vaste en verplichte momenten zoals turnen, een uitstap, de fotograaf ... in het weekschema. Voor de eerste dag van mijn themaloze week leerde ik op de nascholing om vooral observatie- en meespeelmomenten in te lassen. Je observeert de betrokkenheid en het welbevinden van alle kleuters, en noteert je bevindingen. Na elke dag is het belangrijk om te reflecteren. Ook met de kleuters. Het is vanuit die terugblik dat je de aanpak voor de volgende dag bepaalt. Je kunt ook enkele actie- en aandachtspunten meenemen. Als je bijvoorbeeld observeerde dat Tim en Siffa veel moeite hadden met het aantrekken van de poppenkleertjes en dat ze hun spel staakten omdat ze de taak niet konden volbrengen, kon je de volgende dag voor die kleuters een aanbod voorzien waarbij je hun fijne motoriek stimuleerde.

Het start bij de opleiding. Op het einde van het schooljaar voel ik me helemaal leeggezogen. Een hoop themamateriaal verzamelen, klas inrichten, terug leeghalen en opnieuw met een thema vol proppen. Alsof ik een heel jaar kinderfestivals organiseer. Wat een verhuis!

Juf Lora

... ALS DE JUF ...

Je moet er wel op toezien dat je niet de hele dag/week volpropt met activiteiten. Niet elke observatie moet worden omgezet in een handeling. Je stelt voorop wat op dat moment primeert en daar ga je mee aan de slag. In de reflectiemomenten neem je ook de hoek(en) mee die je onder handen nam alvorens je startte aan de themaloze week. Merk je verschil in de betrokkenheid en zie je verdiepend spel ontstaan? Zijn er nog zaken die moeten worden toegevoegd of worden weggelaten? Motiveert

bod in elke hoek is niet verrijkt vanuit een thema maar wel 'rijk genoeg', zodat kleuters zeer zelfstandig aan de slag kunnen. De klassikale momenten kun je vrij opvullen. Dat kan gaan over een klein spelletje waar kleuters in de loop van de voorgaande weken weleens om vroegen, een leuk liedje of gedicht dat niet per se gelinkt is aan een thema, een zintuiglijk, taal- of denkspelletje, of samen naar foto's kijken die je hebt gemaakt in de loop van het jaar.

Ik ben bang om af te stappen van het 'gewone werken'. In mijn ogen lijkt dit hectischer. Mijn thema's zijn nu mijn houvast. Ik had graag eens andere hoeken, materialen aangeboden, maar zie nog niet goed hoe.
Juf Christine

Tijdens de weken van themaloos werken ben ik een aantal dingen gaan inzien. Eerst en vooral werd mijn **persoonlijke doel** naar voren getrokken: 'meer tijd maken voor ELKE kleuter'. Niet enkel voor de kleuters, maar ook voor mezelf. Ik was minder gejaagd en zag veel meer details die me anders waarschijnlijk niet waren opgevallen.

het je om nog een andere hoek aan te pakken? De rest van de weekplanning vul je zoveel mogelijk in met momenten van observeren en meespelen.

Zo raakte ik met een aantal kleuters spontaan aan de praat over de poppenhoek. We gingen aan tafel zitten en voor we het wisten, hadden we een plan bedacht om een podium te installeren. Er moesten ook een spiegel en muziek komen. Omdat de school op dat moment nog een bouwwerf was, kwam al snel het plan om zelf een podium te maken. Dat idee bleek toch iets te ambitieus, maar bij het naar huis gaan viel mijn oog op een klein pallet dat ik mocht meenemen van de bouwheer. De dag daarna was de betrokkenheid torenhoog. Echter daar stelde het eerste probleem zich al. Ik had één schuurspons en voor

De kracht van themaloos werken

Tijdens de themaloze weken ervaarde ik de kracht van een rijk basismilieu. De basishoeken van de klas waren altijd toegankelijk voor de kleuters. Het aan-

de rest enkele stukken schuurpapier bij. Dat schuursponsje was in trek en al snel was er onenigheid over wie de schuurspons mocht gebruiken. Met enkele subtiele hints en wat doelgerichte vragen liet ik ze nadenken over hoe ze dat probleem konden oplossen. Ze kwamen zelf met het idee om het schuurpapier ergens rond te wikkelen, zodat ze ook een soort sponzen hadden.

Zo waren er in die weken wel vaker 'probleempjes'. In plaats van die snel zelf op te lossen, was er nu genoeg tijd om met de kleuters samen te gaan zitten en hen zelf te laten nadenken over een oplossing.

Zo was een van de problemen in de klas dat er van het meegebrachte materiaal nogal snel iets stuk ging. Zo had ik de zandtafel verrijkt met enkele stevige kartonnen kokers. Omdat de zandtafel in de gang stond, werden de buizen al vlug gebruikt als ridderzwaarden, met alle gevolgen van dien. Normaal zouden de kapotte kokers in de vuilnisbak verdwijnen, maar niet tijdens de themaloze week, waar ik de focus wilde leggen op probleemoplossend denken. In geen tijd werd er een reparatiestation gemaakt. Het was vooral het zien van dat hele proces dat hen zelf inspireerde om nog andere kapotte materialen op te knappen. De kokers werden geplakt, geniet, gelijmd ... Het zag er niet uit, maar het was wel het rijkste materiaal dat werd toegevoegd aan die zandtafel. Toevallig werk ik sinds vorige week in de school waar ik mijn eindstage deed. Diezelfde

twee jongens spraken mij aan, niet over het thema dino's, wel over het repareren van de buizen.

Een themaloze stage? Doen!

Of themaloos werken haalbaar is tijdens je stage? Absoluut! Je zult hopelijk net als ik ervaren dat er meer rust is in de klas, dat je veel meer tijd hebt om met de kleuters in contact te komen, dat je echt kunt vertrekken vanuit de interesses van de kinderen, dat niet alleen de kinderen maar ook jij als leerkracht even op adem kunt komen. Laat themaloos werken een mooie aanvulling zijn op de fantastische thematische weken.

Wendy de Jonge – laatstejaarstudente KDG Antwerpen

... MEESPELEN. ~

PRAKTIJK

27